

Utjecaj čakavskog narječja na razvoj govora predškolske djece

Grbović, Irena

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:621037>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-12**



Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)



Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

IRENEA GRBOVIĆ

Utjecaj čakavskoga narječja na razvoj govora predškolske djece

Završni rad

Pula, lipanj 2017.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

IRENEA GRBOVIĆ

Utjecaj čakavskoga narječja na razvoj govora predškolske djece

Završni rad

JMBAG:0242013176, izvanredni student

Studijski smjer: Predškolski odgoj

Predmet: Hrvatski jezik/Govorno izražavanje

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentorica: doc. dr. sc. Helena Pavletić

Komentorica: Irena Mikulaco, prof. pred.

Pula, lipanj 2017.



IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Irena Grbović, kandidatkinja za stručnu prvostupnicu predškolskog odgoja ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine



IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Irena Grbović dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom *Utjecaj čakavskog narječja na razvoj govora predškolske djece u vrtiću* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. Uvod.....	6
2. Standardni jezik.....	7
3. Narječja hrvatskoga jezika.....	8
3.1. Štokavsko narječje.....	8
3.2. Kajkavsko narječje.....	8
3.3. Čakavsko narječje.....	9
4. Geografsko određenje čakavskog narječja.....	10
4.1. Zamjenica „ča“.....	11
4.2. Refleks jata.....	12
4.3. Akcentuacija.....	13
4.4. Refleks vokala ę.....	14
4.5. Suglasničke osobitosti.....	15
5. Čakavski ekavski dijalekt.....	17
6. Mjesni govori Kastva i Matulja.....	19
6.1. Geografsko određenje.....	19
6.2. Pripadnost govora Kastva i Matulja čakavskom ekavskom dijalektu.....	21
6.2.1. Alijeteti.....	22
6.2.2. Alteriteti.....	24
6.2.3. Arealne jezične značajke.....	25
7. Govor predškolskog djeteta.....	27
7.1. Pretpostavke razvoja govora.....	28
7.1.1. Unutarnji faktori.....	30
7.1.2. Vanjski faktori.....	31
7.2. Osnovni govorni elementi.....	32
8. Istraživanje utjecaja čakavskoga narječja na razvoj govora predškolske djece u vrtiću.....	34
9. Zaključak.....	39
10. Literatura	40
11. Sažetak/Summary.....	42
12. Prilozi.....	44

1. Uvod

Govor je proces koji traje i razvija se cijeli život. Kao vještina se ne nasljeđuje, već uči. Razvitkom govora stvara se jedan pozitivan i trajan utjecaj na život svakog djeteta. Veliku zadaću u tome imamo svi mi koji se svakodnevno susrećemo s djetetom; njegova obitelj kao najvažnija i primarna djetetova sredina te dječji vrtić u kojem dijete provodi većinu svoga vremena.

Ovim radom pokušat će se pobliže objasniti glavne značajke čakavskoga narječja, navesti značajke razvoja govora djece, a glavni cilj je istražiti utjecaj čakavskoga narječja na razvoj govora predškolske djece u vrtiću. Kao stanovnika primorskoga kraja i govornika čakavskoga narječja, zanimalo me koliko zaista narječje utječe na razvoj govora i kolika su odstupanja od standardnog jezika.

Istraživanjem u dječjem vrtiću uključena su djeca i odgajatelji. Podaci o uporabi pojedinih značajki čakavskog narječja dobiveni su u interakciji (razgovoru s djecom) te provedenom anketom za odgojitelje.

2. Standardni jezik

Hrvatski standardni jezik je kodificirani oblik hrvatskog jezika. Osnovna svrha standardnoga jezika jest da on služi kao općekomunikacijsko sredstvo. Brozović definira pojam standardnoga jezika u istoimenoj knjizi (1970:127-128): „Bitno je za definiciju standardnog jezika da je on autonoman vid jezika, uvijek normiran i funkcionalno polivalentan, koji nastaje pošto se jedna etnička ili nacionalna formacija, uključivši se u internacionalnu civilizaciju, počne u njoj služiti svojim idiomom, koji je dotad funkcionirao samo za potrebe etničke civilizacije“. Poznavanje standardnoga jezika omogućuje komunikaciju među govornicima hrvatskoga jezika bez obzira na prostornu udaljenost ili dijalektalnu pripadnost. Standardni jezik pokriva potrebe javne komunikacije te je kodificiran u gramatikama, pravopisima i rječnicima. Osnovne značajke standardnoga jezika su: autonomnost, normiranost, stabilnost u prostoru i elastična stabilnost u vremenu. Autonomnost podrazumijeva da standardni jezik nije podudaran ni s jednim narječjem/dijalektom/mjesnim govorom, odnosno da nije nikome materinski jezik već se uči. Nadalje, svaki standardni jezik temelji se na normi. Normom se određuje koji se jezični elementi određenog jezika smatraju pravilnima i potrebnima jeziku kao standardu, a koji se elementi ne smatraju. Standardni je jezik općenacionalni. Njime svoje komunikacijske potrebe zadovoljavaju govornici hrvatskoga jezika bez obzira na svoje zemljopisno podrijetlo, što standardni jezik čini stabilnim u prostoru. Standardni jezik nije zatvoren sustav, već je podložan vremenskim, prostornim i funkcionalnim promjenama. Zbog toga postoji elastična stabilnost koja se „brine“ da zbog navedenih promjena ne bude narušena komunikacija njegovih govornika.

„Hrvatski jezik ima tri narječja: štokavsko, kajkavsko i čakavsko. Narječjima se bavi dijalektologija. To je jezična disciplina koja se bavi istraživanjem, opisivanjem, tumačenjem, klasificiranjem jezičnih razlikovnosti među apstraktnim i konkretnim podsustavima istoga jezika. Dijalektološka terminologija obuhvaća sljedeće nazive: narječje, dijalekt, grupa govora, mjesni govor. Narječje se sastoji od dijalekata, dijalekti od grupa govora, grupe govora od mjesnih govora. Mjesni govor i grupa govora konkretne su jedinice, a dijalekti i narječja apstraktne.“ (Moguš 1977: 2-3)

3. Narječja hrvatskoga jezika

3.1. Štokavsko narječje

Štokavsko narječje najrasprostranjenije je narječje hrvatskoga jezika. Štokavskim narječjem govori se u Slavoniji, Baranji, Baniji, Kordunu i Lici te oko Križevaca i Koprivnice, Žumberka i u Gorskom kotaru. Štokavski su govori i dalmatinskog kopna, kao i pojedinih oaza dalmatinskih otoka: Mljet, Hvara, Brača i Šolte. Hrvati izvan Republike Hrvatske štokavski govore u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Srbiji, Italiji, Austriji, Mađarskoj i Rumunjskoj. Osnovne karakteristike štokavskoga narječja su: zamjenica *što*, prijelaz slogotvornog *l* u *u*, zamjena finalnog *l* s *o*, gubljenje fonema *h*, „pomaknut“ naglasak s posljednjeg sloga i četveronaglasni akcenatski sustav.

3.2. Kajkavsko narječje

„Kajkavsko narječje jedno je od triju narječja (uz čakavsko i štokavsko) hrvatskoga jezika, nazvano prema upitnoj zamjenici *kaj*. Prije osmanlijskih provala zauzimalo je mnogo veći prostor nego danas (nakon doseljavanja Hrvata, sigurno je bilo rašireno u velikom dijelu zapadne Slavonije), ali se on znatno smanjio povlačenjem pučanstva pred Osmanlijama prema sjeverozapadu. Danas se kajkavski govori pretežno sjeverno od Kupe u tri bivše županije nekadašnje građanske Hrvatske (Varaždinskoj, Zagrebačkoj i Bjelovarsko-križevačkoj), u dijelu Gorskoga kotara, u Međimurju, u zapadnoj Mađarskoj te u Slovačkoj oko Bratislave (Hrvatski Grob), gdje su se kajkavci nastanili u XVI. st. sklonivši se pred Osmanlijama.“ (URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29817> preuzeto 15. ožujka 2016.) Osnovne karakteristike kajkavskoga narječja su: zamjenica *kaj*, diftongizacija samoglasnika, zadržavanje finalnog *l*, prijedlog *v* i sedam samoglasnika (kajkavsko narječje sadrži i zatvoreno *e* i zatvoreno *o*).

3.3. Čakavsko narječje

Čakavsko je narječje jedno od triju narječja hrvatskoga jezika. Osnovne karakteristike čakavskoga narječja su: upotreba zamjenice *ča*, ekavski, ikavski, ikavsko-ekavski i jekavski refleks jata, konzervativizam u akcentuaciji, suglasničke osobitosti (izgovor fonema /t'/ , fonetska neutralizacija, završno /l/, konsonantski skupovi, cakavizam, depalatalizacija).

Milan Moguš (1977: 100) donosi kriterije za određivanje pripadnosti mjesnih govora čakavskom narječju. To su:

- Upotreba zamjenice *ča*, odnosno *ca* ili samo *zač* odnosno *zac*
- Čakavska akcentuacija koja se ogleda u :
 - a) Troakcenatskom sustavu i/ili
 - b) Starom mjestu akcenta i/ili
 - c) Starom akcenatskom inventaru pri pomaku siline
- Čakavski refleks *e* za koje je karakterističan:
 - a) Ikavsko – ekavski odnos po pravilu Jakubinski–Meyer
 - b) Dosljedna uporaba ekavizama, ikavizama ili jekavizama
- Čakavski izgovor fonema / t' /
- Prijelaz *e* u *a* iza *j, č, ž*
- Uporaba oblika *bin, biš, bimo, bite* pri tvorbi kondicionala
- Prijelaz *d'* u *j*
- Izostanak afrikate / ʒ /

U daljnjem tekstu rada pobliže ćemo geografski odrediti smještaj čakavskoga narječja te objasniti osnovne karakteristike čakavskoga narječja. Čakavski se ekavski dijalekt obrađuje zasebno zbog jezične pripadnosti mjesnoga govora Matulja i Kastva upravo tom dijalektu. Govori Matulja i Kastva obrađuju se u trima cjelinama: opće čakavske jezične značajke najvišeg razlikovnog ranga, čakavske jezične značajke nižeg razlikovnog ranga i arealne jezične značajke.

4. Geografsko određenje čakavskog narječja

Odrediti točne granice čakavskoga narječja nije nimalo lako. Naime, u mnogim se mjesnim govorima na graničnim područjima mogu čuti štokavske ili kajkavske crte. Budući da u tim govorima prevladavaju čakavske karakteristike, te govore smatramo čakavskima.

Čakavskom narječju pripada gotovo čitav hrvatski dio Istre, izuzev najjužnijeg štokavsko-čakavskog ikavskog govora, mjesta Peroj te istroromanskih i istrorumunjskih govora. Pri određivanju dijalektne pripadnosti, grad Buzet i Bužeština smatrani su kajkavskim govorima zbog upotrebe zamjenice *kaj* umjesto zamjenice *ča*. Taj je predio Istre dugo tretiran kao izvorni kajkavski govor, bilo hrvatski ili slovenski. Proučavajući buzetske govore Petar Šimunović došao je do zaključka „da u buzetskoj zavalu nisu nikakvi kajkavski govori, da to nisu ni slovenski govori na koje su nakalemljene čakavske crte, već da govori buzetske zavale imaju čakavsku bazu na koju su slovenski dijalekti u dugom zajedničkom supostojanju i prožimanju jako utjecali i poprilično okrnjili njezinu cjelovitost.“ (Moguš 1977: 5-6) Nadalje, čakavsko narječje proteže se na široko područje sjevernog hrvatskoga primorja: od Rijeke do Senja (izuzev štokavski pojas između Novog Vinodolskog i Senja), na svim kvarnerskim otocima (Krk, Cres, Lošinj, Unije, Susak, Rab, Pag, Olib, Silba), na otocima zadarskog arhipelaga (Ist, Molat, Sestrunj, Dugi otok, Iž, Ugljan, sjeverni dio Pašmana), otoci šibenskog arhipelaga (Zlarin, Prvić, Kaprije, Žirje), na kopnu do Biograda i Vodica, na središnjem hrvatskom primorju od Primoštena do Trogira, Splita i Poljica, na južnim dalmatinskim otocima (Čiovo, Drvenik, Šolta, zapadni dio Brača i Hvara, Korčula, Vis, Lastovo) te zapadnom dijelu poluotoka Pelješca. Čakavskim narječjem govori se i u Gorskom kotaru (Mrzle Vodice, Brestova Draga, Vrbovsko, Stubica) te još i dalje prema unutrašnjosti do Vukove Gorice, Prilišća i Netretića. Najistočnije mjesto gdje se danas može čuti čakavština je Skakavac. Najsjeverniji pak čakavski govor nalazi se u mnogim selima u Žumberku. Čakavskih govora ima i u Lici (sela duž tok rijeke Dobre i Mrežnice do obronaka Male Kapele, prostor od Jezerana do Brinja, Otočac i sela u Gackoj dolini). Čakavskih govora ima i izvan Republike Hrvatske i to u zapadnoj Mađarskoj, Austriji (Gradišće) i u Slovačkoj.

Čakavsko je narječje nekada zauzimalo puno veće područje od današnjega, od rijeke Kupe do mora, na jugoistoku veliki dio Hrvatske i Bosne, sve do rijeke Une i

Sane, i rijeke Neretve na jugu. Prodorom Turaka u 14. stoljeću područje štokavskoga narječja se širi, a čakavsko i kajkavsko područje se smanjuje. Unatoč tome, čakavsko se narječje i dalje govori – čakavska je riječ bila književni izraz od početka pismenosti do danas.

4.1. Zamjenica „ča“

Zamjenica „ča“ lingvistički je reprezentant čakavskog narječja, pa je tako s time, čakavski svaki govor u kojem se rabi navedena zamjenica makar u samo jednome svome obliku. Ona je osnovna oznaka za čakavsko narječje.

Kada se govori o zamjenici „ča“, valja spomenuti dvije karakteristike – tendenciju pojačane vokalnosti i ponašanje zamjenice ča i prijedloga. Tendencija pojačane vokalnosti je zamjena starohrvatskog poluglasa samoglasnikom u „jakim“ položajima, odnosno redukcija poluglasa u „slabim“ položajima.

Primjeri čakavskih vokalizacija:

ča – štokavski *što*

va ili *v* – štokavski *u*

vavek, vavik, vajk – štokavski *uvijek*

Vazan – štokavski *Uskrs*

važgati – štokavski *užgati* ili *užeći*

kadi, kade, kede – štokavski *gdje*

maša – štokavski *misa*

malin – štokavski *mlin*

D jd. *mane* – štokavski *meni*

I jd. *manon, manun* – štokavski *mnom(e)*

G jd. *pasa* – štokavski *psa*

(Primjeri preuzeti: Moguš 1977: 21)

Kada se ispred zamjenice *ča* nalazi prijedlog ili negacija dolazi do redukcije završnog vokala zamjenice, primjerice: *zač, poč, neč/neš, nič/niš*. Ovdje ubrajamo i veznik *aš* koji je podrijetlom prilog-sraslica (*zač > aš > aš*).

4.2. Refleks jata

U čakavskom narječju razvila su se četiri refleksa jata: *e, i-e, i, je*. Po tome se čakavsko narječje dijeli na ekavske, ikavsko-ekavske, ikavske i jekavske govore.

Ikavsko-ekavski refleks jata

Refleks jata u ikavsko-ekavskim govorima je dvojak. Ovu pojavu objasnili su L. Jakubinskij i K.H. Meyer. Neovisno jedan o drugom, proučavajući novljanske, odnosno krčke govore, došli su do saznanja da je refleks jata ekavski ispred dentala *t, d, n, l, r, s, z* i ako iza dentala slijede vokali stražnjeg niza (*a, o, u*). Tako je uspostavljeno Jakubinski-Meyerovo pravilo:

$$e + t, d, n, l, r, s, z + a, o, u, \emptyset = e$$

Jakubinskij-Meyerovo pravilo potvrđuju sljedeći primjeri:

Ispred *t*: *cvet, leto, svet, vetar*

Ispred *d*: *beseda, bled, obed, sreda, sused*

Ispred *n*: *koleno, cen, len*

Ispred *l*: *bel, delo, telo, strela*

Ispred *r*: *vera, mera, verovat*

Ispred *s*: *pesak, tesan*

Ispred *z*: *breza, trezan, železo* (Primjeri preuzeti iz Moguš 1977: 39)

U svim je drugim slučajevima, pa i na kraju riječi, e dao *i*. Ujedno valja napomenuti da će refleks jata biti ikavski ukoliko se iza dentala *t, d, n, l, r, s, z*, nalazi vokal prednjeg niza (*e, i*), primjerice: *dite, ditelina, misec, misečina, cidilo*. (Primjeri preuzeti iz Moguš 1977: 40)

Ikavsko-ekavski govori protežu se od Hrvatskoga primorja (od Bakra do Senja) preko čakavskih govora Gorskoga kotara i Like, svih kvarnerskih otoka (izuzev Cresa i sjevernog Lošinja) do otoka zadarskog arhipelaga (Silba, Olib, Molat, Ist, Sestrunj, Dugi otok, Iž, Ugljan, sjeverni dio Pašmana).

Ikavski refleks jata

Ikavski govori zauzimaju jugoistočno čakavsko područje, izuzev otoka Lastova, i sežu na sjeverozapad do zadarskoga područja (do otoka Pašmana, odnosno Zadra). Kako i samo ime govori, refleks jata na navedenom području je ikavski što potvrđuju primjeri: *vitar, misec, srića, divojka, razumiti, letiti*. Milan Moguš navodi u svojoj knjizi „Čakavsko narječje“ da je Zadar pripadao ikavsko-ekavskoj zoni, a danas je grad i mjesta u okolici ikavski, iako u samom gradu još uvijek srećemo nešto ekavizama: diferencirana upotreba glagola *sesti* i *sediti, zapovednik, zdela, seno*. Ekavizmi su svojstveni starijem stanovništvu zadarskoga područja.

Jekavski refleks jata

Jekavski refleks jata svojstven je samo otoku Lastovu. M. Hraste smatra da je jekavski refleks posljedica saobraćaja sa susjednim štokavskim jekavskim kopnom i davne političke, kulturne i trgovačke veze s Dubrovnikom. Nasuprot tomu P. Šimunović misli da je razvojni put išao $e > e > ie > je$. (Moguš 1977)

4.3. Akcentuacija

Naglasak je spoj siline (naglašenost/nenaglašenost), intonacije (uzlaznost/silaznost) i trajanja (duljina/kračina). Akcenatska klasifikacija odnosi se na mjesto akcenta, broj akcenta i fiziologije akcenta. S obzirom na te tri kategorije, Milan Moguš akcenatske sustave čakavskog narječja dijeli na stare, starije, novije i nove.

Tipičan akcenatski sustav čakavskoga narječja je stari troakcenatski sustav. Taj se sustav još naziva i osnovnom čakavskom akcentuacijom. Ovaj sustav karakteriziraju četiri prozodijske jedinice: kratkosilazni akcent (ǎ), dugosilazni akcent (ā), akut ili zavinuti akcent (ǎ̇) i nenaglašene duljine (ā̇). Svaki od pet vokala može biti nositelj neke od prozodijskih jedinica, dok samoglasno /r/ može biti nositelj samo kratkosilaznog akcenta. Stari troakcenatski sustav upotrebljava se u istočnom dijelu Istre, osobito postojano u Kastavštini, čitavom hrvatskom primorju i čakavskom otočju od Pašmana do Lastova.

Od starijih akcenatskih sustava razlikujemo stariji troakcenatski sustav i stariji dvoakcenatski sustav. Stariji troakcenatski sustav ima četiri prozodijske jedinice: kratkosilazni akcent, dugosilazni akcent, akut ili zavinuti akcent i nenaglašene duljine, ali s gubitkom opozicije između akuta i dugosilaznog naglaska na završnom slogu i inicijalnom položaju. U starijem dvoakcenatskom sustavu došlo je do zamjene akuta dugosilaznim akcentom te taj sustav ima dva akcenta: kratkosilazni i dugosilazni. Ovaj se sustav koristi u zapadnoj i sjevernoj Istri, nekim krčkim govorima, otoku Rabu, Pagu i Ugljanu.

Noviji akcenatski sustavi karakterizira pomak akcenta. Razlikujemo noviji troakcenatski sustav, noviji četveroakcenatski sustav, poznat na otoku Žirju i Zlarinu te noviji dvoakcenatski sustav, karakterističan za mladu generaciju stanovnika otoka Raba, Paga i otoka zadarskog arhipelaga. Spomenimo još i novi dvoakcenatski sustav poznat u mjestu Vodice u Istri.

4.4. Refleks vokala ę

Prijelaz praslavenskog i prahrvatskog samoglasnika /e/ u a po formuli *j, č, ž + e > ja, ča, ža* temeljna je čakavska odlika. Prijelaz se događa vjerojatno oko sredine 11. stoljeća i to u dvije faze: prvo se samoglasnik /e/ u položaju iza konsonanata *j, č, ž* mijenja u a, a novijom se fazom samoglasnik /e/ mijenja u e. Čakavskom je narječju svojstvena starija faza prijelaza. Primjeri koji to potvrđuju su: *kričat/kračet, jazik/zajik, žajan, jačmik*.

4.5. Suglasničke osobitosti

Suglasnički inventar nije jedinstven na čitavom čakavskom terenu, ali većina čakavskih govora poznaje sljedeća 23 fonema: *b, c, č, ć, d, f, g, h, j, k, l, lj, m, n, nj, p, r, s, š, t, v, z, ž*. U čakavskom se narječju nisu razvili fonemi *đ* i *dž*. Naime, fonem *đ* se u čakavaca reflektirao kao *j*, a fonem *dž* zamijenjen je fonemom *ž*. Primjerice: *mlađi > mlaji, rođen > rojen, tuđi > tuji* i *džep > žep*. Čakavsko je narječje poznato po izgovoru fonema *ć*, iako postoje čakavski govori koji ne razlikuju foneme *č* i *ć* već umjesto ta dva fonema izgovaraju jedan – „srednje“ *č*. Nadalje, još je jedna pojava svojstvena čakavskom narječju, a to je cakavizam. Cakavizam karakterizira izgovor *c* umjesto *č*, *z* umjesto *ž*, *s* umjesto *š* : *ca, zac, macka, lezat, dosal*. Cakavizam je rasprostranjen u nekoliko mjesta otoka Visa, gradovima Hvaru i Jelsi na otoku Hvaru, primorskim mjestima otoka Brača, gradu Omišu, Trogiru, predjelu Šibenika, na nekim mjestima otoka Paga, Krka, Cresa. Lošinja, isto tako zabilježen je u nekoliko istarskih mjesta- Žminj, Pićan, Boljun, Funtana, Tar, Vabriga. U čakavskom se narječju događa i prijelaz završnog *m* u *n*, a ta se pojava naziva fonetska neutralizacija. Ova je pojava čakavska , ali nije i općečakavska jezična pojava: 1.I.jd. prezenta – *čekan, moran, mislin, iman*, D jd., L jd., I jd. imeničkih riječi – *mužen, mamun, tatun, nonoton, neken, šesten*. Fonetska neutralizacija zahvaća i 1.I jd. oblika za tvorbu kondicionala koje glasi *bin*, a budući da su oblici pomoćnog glagola za tvorbu kondicionala u čakavskom narječju očuvani, s minimalnim promjenama, od praslavenskog i prahrvatskog jezika do danas, paradigmu donosimo u cijelosti:

1. I. jd.: bin

2. I. jd.: biš

3. I. jd.: bi

1. I. mn.: bimo

2. I. mn.: bite

3. I. mn.: bi

Zadržavanje završnog *l* također nije osobina vezana isključivo za čakavsko narječje, ali je karakteristična. Ova se pojava javlja u dvije kategorije: u imenicama s pridjevima

i u m.r. glagolskog pridjeva radnog. U prvoj se kategoriji završno / čuva bez izuzetaka: *kotal, vol, posal, vesel, facol, fažol*. U drugoj kategoriji može biti odstupanja, pa tako nalazimo govore gdje se završno / zadržava (*volel, vozil, javil, rekal, bil, hodil, živel, pejal, čekal, prihajal*) i gdje se reflektirao u *a* (*reka, govoriija, čuja*) ili *o* (*mogo, reko, išo*). Depalatalizacija u čakavskom narječju zahvaća dva konsonanta: *lj* i *nj*. Ta pojava podrazumijeva zamjenu *lj > j* koja je općečakavska, zamjenu *lj > l* koja je lokalna te zamjenu *nj > n*, što potvrđuju primjeri:

lj > j pondejak, judi, posteja, nedeja, najboji

lj > l nedila, žmul, kluka

nj > n ogan, (na) konu, kamene

Spomenut ćemo još jednu čakavsku karakteristiku, a to je zadržavanje starih konsonantskih skupina *čr, šć, št, šk, šp* primjerice: *črjen, črešnja, šćap, klešća, štramac, štufan, škalin, škur, španjulet, špijat*.

5. Čakavski ekavski dijalekt

„Danas se ekavski čakavski govori prostiru u središnjem istarskom području do krajnjih točaka pazinskoga tipa: govora Trviža i Heka do Tinjana. Otuda sjevernije od Kaldira do Brkača nastavlja se krak motovunskih govora smještenih južnije od Mirne. Najistočnija je točka pazinskih govora ekavski dio Gologoričkoga Dola. Sjeveroistočnije se, počevši od Paza, na njih nadovezuju boljunski govori, koji na istoku završavaju govorom Vele Učke, na sjeveru Semićem te na zapadu Lesišćinom. Od Bazgalja, najjužnije pazinske točke, nastavljaju se žminjski govori s krajnjim točkama: na sjeveru Pamićima, zapadu Vidulinima, jugu Šivatima i istoku Domijanićima. Prostor središnjih istarskih govora održao se na jugu istočno od Raše, tj. na Labinštini koja sa zapadne strane dopire do rijeke Raše, a zahvaća sve govore u unutrašnjosti i uz obalu, a sjeveroistočno se povezuje sa sjeveroistočnim istarskim govorima na mjestu gdje završava i sjeverni prostor Labinštine (Ružići, Kraj Draga, Juražini, Ržišće, Vozilići, Plomin i Zagorje). Ekavski su govori na trima pravcima od lijeve obale Rječine: jugoistočnim se krakom sjeveroistočni istarski govori nastavljaju do središnjih istarskih govora, a sjeveroistočni govori istoga poddijalekta dopiru do krajnjih ekavskih točaka: Brdca, Rupe, Lipe i Škalnice, zaobilaze brgudske ikavsko-ekavske govore i zahvaćaju sve kastavske govore prema obali (od Breze, Marčelja, Saršona, Drenove, Braščina-Pulca). Ekavski se govori prostiru na otoku Cresu te dijelu sjevernoga Lošinja (Nerezine i Sveti Jakov). Od obale Rječine ekavski se govori produžuju istočnije, uz more, zahvaćajući uzmorski prostor od Trsata do Bakra te govor Crikvenice, odvojen ikavsko-ekavskim govorima primorskoga ikavsko-ekavskoga poddijalekta, a u zaobalju se nastavljaju između dviju ikavsko-ekavskih skupina govora: grobničkih govora, koji s istočne strane zarubljuju istoimenu skupinu (Orehovica, Buzdohanj, Mavrinci), i govora koji se šire od obale prema kopnenom primorskom dijelu južne crte Kraljevica–Bakarac–Hreljin, do najsjevernije točke Mrzle Vodice. Uzevši kao kriterije za klasifikaciju odraz jata (ě), akcentuaciju te prevagu određenoga tipa sklonidbe, Silvana Vranić podijelila je sjevernočakavske ili ekavskočakavske dijalekte u četiri poddijalekta: sjeveroistočni istarski poddijalekt, središnji istarski poddijalekt, primorski i otočni poddijalekt.“ (URL: <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2501> preuzeto 15. ožujka 2016.)

Sjeveroistočni istarski poddijalekt karakterizira dosljedni ekavski refleks jata u korijenskim leksičkim, tvorbeni i relacijskim morfemima, s malim brojem ikavizama tek

u njegovim rubnim govorima. U većini govora zadržava stari troakcenatski sustav, dok u dijelu govora (Martina, Sv. Jelena, Brseč, Zagore, Škalnica, Rupa) stariji, odnosno noviji dvonaglasni sustav.

U središnjem istarskom poddijalektu refleks jata sustavno je ekavski s povećanim brojem ikavizama u tvorbenim i relacijskim morfemima. Kao i u sjevernoistočnom istarskom poddijalektu u govorima središnjeg poddijalekta prevladava stari troakcenatski sustav i stariji i noviji dvoakcenatski (motovunski govori, sjeverni labinski govori).

Primorskomu poddijalektu pripadaju mjesni idiomi na lijevoj obali Rječine zapadno od govora punktova koji su danas gradska riječka naselja imenom Trsat, Gornja i Donja Vežica te Sušak (Pećine) na obalnome prostoru njegovim su dijelom govori kostrenskih zaselaka, govor Bakra, a u zaleđu govori dvaju zaselaka Drage (Tinjani i Brig I), govori mjesta imenom Kukuljanovo, Ponikve, Plosna, Škrljevo, Vitoševo (Sv. Kuzam), Krasica, Praputnjak, Meja, Gornje Jelenje (uvjetno) i ekavska oaza – govor Crikvenice (okružen ikavsko-ekavskim čakavskim govorima), govor Mrzlih Vodica, na prostoru gorskokotarskih kajkavskih govora. Ovaj je poddijalekt u odnosu na druge poddijalekte ekavskoga dijalekta izrazito teritorijalno i jezično kompaktan, bez disperzija u realizaciji većine jezičnih činjenica. Obilježuju ga inovativne crte u primarno ekavskome refleksu jata, u starome troakcenatskome sustavu te u dijelu morfoloških značajki.

Otočni poddijalekt obuhvaća sve govore na otoku Cresu i dva najsjevernija govora na otoku Lošinju: mjesni govor Nerezina i mjesni govor Sv. Jakova. Obilježen je izrazitim značajkama starije ili primarne rubnosti.

6. Mjesni govori Kastva i Matulja

6.1. Geografsko određenje

Područje Kastva i Matulja nastanjeno je od prapovijesti, a arheološki nalazi potvrđuju kontinuitet nazočnosti ljudi na tom području u vrijeme antike i ranoga srednjeg vijeka. Tada se na tom području naseljavaju Slaveni/Hrvati, a nakon formiranja feudalnih oblika života središtem postaje grad Kastav. Po njemu cijeli taj kraj u kojem ljudi govore čakavskom ekavicom dobiva ime – *Kastavščina*.

Mjesto Matulji, današnje središte istoimene općine Primorsko-goranske županije, javlja se u pisanim povijesnim izvorima relativno kasno, tek sredinom 17. stoljeća. Prethodi mu skup obiteljskog imena *Matulja* koje je izvorno zabilježeno *Matuglia*. Množina obitelji Matulja dala je vjerojatno malom zaseoku podno lokaliteta Frlanije ime Matulje koje je već početkom 19. stoljeća u službene dokumente unijeto u današnjem obliku – *Matulji*.

„Podataka o regionalnoj povijesti ima malo, ali možemo se osvrnuti na postojanje najstarijih tragova života, te zahvaljujući arheološkim istraživanjima imamo uvid u nalazišta – pećina na Gradini kod Velih Laza, pećina na Šternici kod Permana, pećina na Šaftici kod sela Zaluki i pećina Sparožna kod sela Brajani. Za antičko vrijeme važno je spomenuti Preluk, iako se nikad nije uspio uspostaviti, a kamo li održati, dok ga potpuno nije potisnula Rijeka zbog svojeg boljeg položaja. Preluk ostaje marginalni ribarski zaselak kastavske općine. Nadalje, slijedi višestoljetna šutnja o kronisteriji današnje općine Matulji, gotovo sve do razdoblja razvijenoga srednjeg vijeka, kad na tom području kastavske komune počinjemo razabirati toponomastiku tog područja. To zahvaljujemo notar Antunu de Renno de Mutina, koji je u svom zapisu zabilježio, osim imena osoba, ugovora, sporova, obveza, i toponime današnje općine, iako ne i samo ime *Matulji*. U toj se knjizi spominju: Preluk, Lovran, Veprinac, Kastav, Studena, Lisac, Jelšane, Bistrice... što se može povezati s glavnom ondašnjom prometnicom kastavske komune.

Ime Matulja nalazimo prvi put u *Quaderni od straxe* zaključene *V dan 27. Giugna 1689*. *Quaderni* gdje se nalazi pojedinačni popis obveze straže kastavskih podložnika. Matulji se kao mjesto, sa službenim podacima o njegovoj upravnoj pripadnosti, statističkim podacima o broju kuća i duša pojavljuje prvi put u *Popisu stanovništva*

«Primorskog gubernija» u «Kraljevini Iliriji» iz 1818. godine. Matulji su, kao podopćina, upisani u okviru nadređene općine Rukavac koji je zajedno s Kastvom, Veprincem ili Opatijom pripadao nadređenom kastavskom okrugu, a ovaj dalje u okvir Istarskog distrikta. Matulji su bili najmanja podopćina Rukavca, s time da na popisu postoje sva mjesta današnje općine Matulji. Znajući ovaj podatak, povjesničare intrigira nagli razvoj Matulja. Naime, od najmanje podopćine Rukavca 1818. godine, Matulji su ni u punih dvjesto godina – zahvaljujući željezničkoj pruzi i cestama – nadvisili sve svoje susjede i postali gospodarski najrazvijenijim mjestom i općinskim središtem nekadašnje općine Rukavac i šireg područja, te dali ime svojoj općini.

Područje Matulja, gdje je danas općinsko središte, pripadalo je gotovo punih sedam stoljeća gradu Kastvu, dominantnom kaštelu, koji je iza svojih zidina mogao zbrinuti čitavo svoje općinsko pučanstvo. Kastav je trajao dok su trajali mali gradići, ali je svoju ulogu počeo naglo gubiti razvitkom novih civilizacijskih tokova, udaljen od glavnih komunikacija i usamljen na uzvišenju podalje od kvarnerske obale. Važnost mu slabi i u Drugom svjetskom ratu kada gubi primat u Kastavštini, području čijim je stanovnicima i teritoriju upravo on dao opće ime. Matulji svojim razvitkom postaje sve važnije mjesto u Kastavštini, pa je u mnogim odrednicama života čak i nadmašio svoje nekadašnje središte.“ (Munić 1996: 17-27)

Općina Matulji formirana je u sadašnjim granicama donošenjem Zakona o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj, sa sjedištem u Matuljima i nalazi se u Primorsko-goranskoj županiji, kao brdsko-planinska općina. Do donošenja spomenutoga zakona bila je u sastavu Općine Opatija. Sastavni je dio sjeverne Hrvatske, a sa svojim položajem u Hrvatskoj pripada Kvarneru i makroregiji zvanoj sjeverno hrvatsko primorje. Općina Matulji prema podacima iz 2001. godine broji sveukupno 10 544 stanovnika u svoja 23 naselja: Brdce, Bregi, Brešca, Jurdani, Jušići, Kućeli, Lipa, Male Mune, Mali Brgud, Matulji, Mihotići, Žejane, Mučići, Pasjak, Permani, Rukavac, Rupa, Ružići, Šapjane, Vele Mune, Veli Brgud, Zaluki i Zvoneće.

Povijest grada Kastva je burna. Arheološki pronalasci potvrđuju prisutnost ilirskog plemena Japoda već u XI. st. pr. Kr. na području današnjega grada. Kastavštinom su nakon njih vladali Rimljani, Ostrogoti, Grci, Langobardi, a u VII. st. doseljavaju Hrvati da bi ovdje ostali do danas. Tijekom srednjeg vijeka crkvena vlast u Kastavštini pripada pulskim biskupima, a od sredine XII. st. svjetovni gospodari Kastva su Devinski grofovi

(iz Duina nedaleko od Trsta) koje zamjenjuju grofovi Walsee oko 1400. godine. Tada je zapisan statut Zakon Grada Kastva od letta 1400, a od 1465. godine Kastav i Kastavština dolaze u posjed Habsburgovaca. Od 1630. do 1773. godine Kastavština je u vlasništvu isusovaca. Nakon ukidanja isusovačkog reda Kastav i Kastavština su u posjedu austrijske Dvorske komore. Vlasnici Kastva izmjenjuju se sve do 1848. godine kada je proglašena opća sloboda zemljišta i ukinuta gospoštija.

Devetnaesto stoljeće vrijeme je narodnog preporoda i osnivanja niza kulturnih institucija koje njeguju hrvatski jezik i nacionalni identitet. Tada je utemeljen amaterski kulturno-umjetnički rad po kojem je Kastavština poznata i danas.

„Kastav i Kastavština nakon Prvog svjetskog rata doživljavaju sudbinu područja razdijeljenog između Kraljevine Italije i Kraljevine Jugoslavije. Nakon 1945. godine ponovo su sjedinjeni s Hrvatskom u okviru Jugoslavije, a od 1991. godine su u sastavu suverene i samostalne Republike Hrvatske koja je 1997. godine vratila Kastvu status grada.“ (URL: <http://kastav.hr/clanak/grad-kastav/2014/07/15/o-kastvu> preuzeto 15. ožujka 2016.)

6.2. Pripadnost govora Kastva i Matulja čakavskom ekavskom dijalektu

Govori Kastva i Matulja pripadaju čakavskom ekavskom dijalektu. Njihovu pripadnost navedenom dijalektu prikazat ćemo hijerarhijski kroz tri jezične značajke – one najvišeg razlikovnog ranga (alijeteti), nižeg razlikovnog ranga (alteriteti) te arealne jezične značajke. Navedene primjere potvrđujem kao izvorni čakavski govornik.

6.2.1. Alijeteti

Alijeteti su općečakavske jezične značajke najvišeg razlikovnog ranga. U završnome radu izdvaja se pet čakavskih jezičnih crta vrhunskog alijetetnog ranga koje potvrđuju pripadnost govora Kastva i Matulja čakavskom ekavskom dijalektu: uporaba zamjenice *ča* i njezinih tvorenica, ostale čakavske nepreventivne pune vokalizacije poluglasa u „slabu“ položaju, dosljednost ekavske zamjene prahrvatskog i starohrvatskog fonema *jata* u leksičkim korijenskim, tvorbenim i gramatičkim morfemima, zadržavanje osnovne čakavske akcentuacije te očuvanje paradigme pomoćnog glagola *biti* za tvorbu kondicionala.

U mjesnim govorima Kastva i Matulja zamjenica *ča* pokriva značenja: upitne i odnosne zamjenice za značenje „neživo“ (= „što“), neodređene zamjenice za značenje „neživo“ („išta“, „nešto“, „štogod“, „bilo što“), čestice, a ujedno postoje i primjeri korištenja neodređene zamjenice *niš* (= „ništa“), neodređene zamjenice *neč/neš* (= „nešto“), priloga *zač* (= „zašto“) te veznika *aš* (= „jer“). Primjerice¹:

„**Ča** biš za obed?“ (= „Što bi htjela za ručak?“)

„Ana, ćeš ti **ča** popiti?“ (= „Ana, hoćeš li ti štogod popiti?“)

„I onda smo pokle šli neš pojist, **ča** ne?“ (= „I onda smo kasnije išli nešto pojesti, zar ne?“)

„Ne rabi mi **niš** z butige.“ (= „Ne treba mi ništa iz trgovine.“)

„Vavek ga **neč** boli.“ (= „Uvijek ga nešto boli.“)

„**Zač** moraš poč?“ (= „Zašto moraš ići?“)

„Nisan mogal poč **aš** san bil bolan.“ (= „Nisam mogao ići jer sam bio bolestan.“)

¹ Osobni primjeri.

U govorima Kastva i Matulja uz zamjenicu ča postoje ovi primjeri nepreventivnih čakavskih punih vokalizacija : *va/v* (= „u“), *vavek* (= „uvijek“), *kade* (= „gdje“) i osnova dijela oblika zamjenice *jast* s likom /man-/. Primjerice²:

„Gren **va** butigu.“

„Ja san bil **v** Opatije.“

„Za maškare gremo **vavek** na tanci.“

„Ren ja nazad tamo **kade** su me pustili“

„I oni su šli ča bez **mane**.“

Govori Kastva i Matulja karakterizirani su dosljednošću ekavskog refleksa jata u leksičkim korijenskim i tvorbenim morfemima, kao i u kategoriji gramatičkih morfema, s najmanjim brojem korijenskih ikavizama, što su ikavizmi zajednički gotovo svim govorima ekavskog dijalekta (u primjeru glagola „jist“), te nepostojanjem ikavizama u leksičkim tvorbenim i gramatičkim morfemima:

Refleks jata u korijenskim morfemima: *čovек, deca, drevo, leto, mesec, mesto*.

Refleks jata u tvorbenim morfemima: *nedeja, videt, počet, mislet, živet*.

Refleks jata u gramatičkim morfemima: (va) *Frlanije*, (na) *općine*, (v) *Reke*, (po) *autopute*, (po) *čele*, (va) *domaćinstve*.

U mjesnim govorima zastupljen je stari troakcenatski sustav. Govor je svojim inventarom i distribucijom prozodijskih jedinica sačuvao najstariji akcenatski sustav, onaj najbliži ishodišnom akcenatskom sustavu kakav je u hrvatskom jeziku u razdoblju između 12. i 14. stoljeća uspostavljen nakon gubitka poluglasa iz fonološkog sustava. Takav se akcenatski sustav naziva *osnovnom čakavskom akcentuacijom* ili *starim akcenatskim sustavom*. Inventar se sastoji od četiri prozodijske jedinice: kratkog akcenta silazne intonacije (ä), dugog akcenta silazne intonacije (â), dugog akcenta uzlazne intonacije ili čakavskog akuta ili zavnutog akcenta (ã) i nenaglašenih duljina

² Osobni primjeri.

(ā). Svaki od pet vokala može biti nositelj neke od prozodijskih jedinica, dok samoglasno /r/ može biti nositelj samo kratkosilaznog akcenta. (Moguš 1977.)

Konzervativnost čakavskog narječja očituje se i u čuvanju, s minimalnim izmjenama, paradigme oblika pomoćnog glagola *biti* za tvorbu kondicionala, kakva je postojala u praslavenskom i prahrvatskom jeziku.

6.2.2. Alteriteti

Alteriteti su čakavske jezične značajke nižeg razlikovnog ranga. U završnom radu navodi se devet razlikovnih jezičnih crta koje su svojstvene i drugim sustavima poput rotacizma, zamjenice *ki*, starih konsonantskih skupina *čr*, *šč*, *šk*, *šp* i *št* te izjednačenje prijedloga *iz* i *s* u jedan prijedlog *z*.

Fonološki sustav govora Kastva i Matulja uključuje sljedeća 23 fonema: *b*, *c*, *č*, *ć*, *d*, *f*, *g*, *h*, *j*, *k*, *l*, *lj*, *m*, *n*, *nj*, *p*, *r*, *s*, *š*, *t*, *v*, *z*, *ž*. Posebno se artikulacijom izdvajaju fonemi *ć* i *đ*. Fonem *ć* razvio se jotacijom bezvučnog fonema *t*, primjerice: *sreća*, *noći*. Jotacija je zahvatila i fonem *đ*. U čakavskom narječju fonem *đ* realizirao se kao fonem *j*: *rojen*, *grozje*, *mlaja*.

Nadalje, zamjenica *ki* je upitna i odnosna zamjenica za „živo“ i pokriva značenje „tko“ i „koji“, a glasi: *ki*, *ka*, *ko*, *ki*, *ke*, *ka*. Neodređene zamjenice složene od iste pokrivaju značenja: „netko“, „neki“, „nitko“, „svatko“, „svaki“.

Još jedna pojava svojstvena govorima svih triju narječja, a odnosi se na zamjenu međusamoglasničkog /ž/ sa /r/ naziva se rotacizam. Pojava se javlja u prezentskoj osnovi glagola „moći“ (*moren*, *moreš*, *more*, *moremo*, *morete*, *moru*) i u riječi *morda* (= „možda“). Već je prije spomenuto da je zadržavanje finalnog *l* čakavska karakteristika. Ona se javlja u dvije kategorije: u imenicama i pridjevima (*posal*, *vesel*) te u muškom rodu glagolskog pridjeva radnog (*provozil*, *volel*, *dočekal*, *javil*, *zgubil*, *imel*, *položil*, *polagal*, *delal*, *zaslužil*, *našal*, *skuhal*, *finil*). Govorima Kastva i Matulja svojstveno je zadržavanje starih konsonantskih skupina *čr*, *šč*, *šk*, *šp* i *št* što potvrđuju primjeri: *črjen*, *črno*, *črešnja*, *ščap*, *nameščat*, *škalin*, *škoda*, *škuro*, *špijat*, *šporko*, *štramac*, *štrapac*. Kao alteritet spomenut ćemo i fonetsku neutralizaciju za koju je već prije konstatirano da je to pojava zamjene *m > n* na početku relacijskog morfema: *čekan*, *moran*, *mislin*, *gren*, *parćujen*, *njun*, *vespinun*, *pusnen društvon*, *našen*, *neken*, *sobun*, *oven*, *šesten*,

prven, škuren. Spomenut ćemo i depalatalizaciju, odnosno zamjenu *lj > j* (*judi, pondejak, voja*), zamjenu *lj > l* (*prijateljicami*) i zamjenu *nj > n* (*kamene*). Navest ćemo još dva alteriteta, a to su apokopirani infinitiv te izjednačenje *iz* i *s > z*. „Apokopirani infinitiv veže se uz infinitiv i supin koji su, u ishodišnom jeziku, neosobni glagolski oblici, tj. nemaju morfem koji bi upućivao na subjekt radnje. Infinitiv je imao nastavak *-ti* i dolazio je kao dopuna glagolu ili imenima, dok je supin imao nastavak *-t* i najčešće se upotrebljavao kao glagol kretanja. Tijekom jezične evolucije to se razlikovanje izgubilo u čakavskom i štokavskom dijalektu, dok je zadržano u kajkavskom. Zabilježeni oblik infinitiva s dočetakom *-t* rezultat je apokope krajnjega vokala gramatičkoga morfema.“ (Damjanović 2005:136-137) Primjerice: *finit, delat, povedet, fermat, provozit, zaslužiti, polagat, kupit, otet, bit, prit, provat, arivat, slavit, hodit*. U govorima Kastva i Matulja dolazi do izjednačenja prijedloga *iz* i *s > z*. Ovaj prijedlog pokriva značenje „iz“ i „s“, a funkcionira kao samostalan prijedlog: *z* (mamun), *z* (auton) i kao prefiks složenica: *zduga, zdola, zgora, zgubit*.

6.2.3. Arealne jezične značajke

Arealne jezične značajke su rubne jezične značajke svojstvene trima hrvatskim narječjima, ne samo čakavskom. U završnom radu navest ćemo tri arealne jezične značajke: apokopirani oblik 3. l. sg. svršenog prezenta glagola *biti*, proširak osnove u hipokoristika muškoga roda i izostanak jotacije suglasnika *ć*.

U čakavskim govorima, kako navodi Lukežić (1998:103), bez obzira na refleks jata u njima, realizira se oblik 3. lica jednine svršenog prezenta glagola *biti* u dvije položajne inačice: */je/* i */j/*. Prva se realizira u položaju iza riječi koja završava suglasnikom, a druga u položaju iza riječi koja završava samoglasnikom. Primjeri položajne inačice */j/*: *se j', kakova j', kako j', slučajno j', tako j', ča j'*.

„Hipokoristici muškoga roda s dočelnim */o/* u mjesnim govorima Kastva i Matulja imaju proširenu osnovu gramatičkim morfemom nesintaktičkog tipa, kojemu je lik */t/* u svim padežima osim NV sg. : *nonoton, Ivoton, Markota, Stankota, Edota*.“ (Lukežić 1998:107)

Izostanak jotacije suglasnika *t* javlja se u trima kategorijama:

a) u infinitivu glagola *prít* (= „doći“)

b) u osnovi rednog broja *treći* (-a, -e)

c) u 3. l. mn. prezenta glagola *tet* (= *htjeti*) : oni **te**

U mjesnim govorima Kastva i Matulja potvrđuje se izostanak jotacije suglasnika *t* u infinitivu glagola *prít* te u 3. l. mn. prezenta glagola *tet*. U osnovi rednog broja *treći* (-a, -e) dolazi do jotacije i u mjesnim govorima Kastva i Matulja glasi *treći* (-a, -e).

7. Govor predškolskog djeteta

Razvoj govora ovisi o cjelokupnom razvoju djeteta i potrebno je u predškolskoj dobi obratiti pozornost na njega. „Poznato je da se u predškolskoj dobi formiraju prve riječi, jednosložne rečenice i jednostavniji pojmovi. Od jedne riječi se formiraju rečenice, od dvije još potpunija misao, a od tri i više, potpuna rečenica“ (Stevanović 2003:246)

Govor ima važnu ulogu i veliki značaj za cjelokupni život i razvoj djetetove ličnosti. Govor je most prema gotovo svakom aspektu djetetova života. Njime se prenosi radno i životno iskustvo pojedinca na ostale pojedince i na zajednicu. Putem govora dijete se socijalizira, stvara socio-emocionalne odnose s ostalima te iskazuje sve svoje želje, misli, osjećaje i potrebe, tj. dijete izražava sebe.

Govorni razvoj počinje u isto vrijeme kada počinje spoznajni i socijalni razvoj djeteta. Razvojni put govora počinje od početka života i doživljava svoj prvi kvalitetni skok kada dijete počinje prevoditi vlastita iskustva stečena u interakciji s objektima i ljudima u verbalni kod. Direktno je vezan za spoznajni razvoj.

Govor je jedan od složenih oblika čovjekove djelatnosti. On je sredstvo komuniciranja, mišljenja i reguliranja vlastitih psihičkih procesa. Ono je oblik čovjekovog naučenog ponašanja koje se ne stječe rođenjem već ima svoj razvojni karakter, razvija se onda kada čovjek stekne određeni stupanj iskustvenog razvoja te se na njega može utjecati i usavršavati ga.

Jedna od funkcija govora je sporazumijevanje čovjeka s okolinom koja ga okružuje te je prvenstvo karakteristika ljudskog ponašanja kojom se čovjek razlikuje od ostalih živih bića. Stoga je važan činitelj u razvoju čovjekove ličnosti.

Govor je sredstvo komunikacije, mišljenja, ali i izražavanja emocionalnih stanja.

S obzirom na navedeno, razvoj je govora u predškolskoj dobi važan preduvjet za intelektualni i socioemocionalni razvoj pojedinca. Osim faktora kao što su zdravlje, inteligencija, odnosi u obitelji ili spol, razvoj govora potiče i ovladavanje različim jezičnim sustavima.

7.1. Pretpostavke razvoja govora

Govor se uči kao i sve drugo u životu i može se naučiti ako se dijete normalno psihofizički razvija i ako živi u takvoj sredini da ga može učiti i ovladati njime. Za svaku psihofizičku funkciju, pa tako i za govor, postoji određeni period kada se maksimalno efikasno razvija. „Dijete usvaja govor postepeno, to se tiče i izgovora. Prvi glasovi koje dijete proizvodi su izgovorno nejasni i akustički neodređeni. S godinama se izgovor usavršava. Dijete se postupno približava ispravnom izgovoru svakog glasa. U glasovnom sustavu svakog jezika postoje glasovi ranog i kasnijeg sazrijevanja. Ranije se pojavljuju glasovi koji su jednostavniji za izgovor. Kasnije se pojavljuju glasovi koji zahtijevaju veću potrošnju energije i složenije pokrete govornih organa (posebno jezika), a imaju i složenije akustične karakteristike.“ (Posokhova 1999:23) Bez obzira na intenzitet dječjeg razvoja, taj se proces odvija prema prirodnim psihološkim zakonima, odnosno slijedi određene faze. Kvaliteta utjecaja u jednoj fazi prenosi se na drugu. One su strogo individualizirane, a najčešći faktor zaostajanja govora je sluh.

Razlikujemo predverbalnu i verbalnu fazu razvoja govora. Predverbalna faza je razdoblje od rođenja do prve godine djetetova života. Ona se dijeli na spontanu vokalizaciju (gugutanje) i socijalnu vokalizaciju (brbljanje).

Druga je faza verbalna, razdoblje od prve do šeste godine, koje obilježava pojava prve riječi sa značenjem, razdoblje prvih rečenica te razdoblje naglog širenja rječnika i usvajanja gramatičnosti. Govor će se razviti sam po sebi, jer je to njegova prirodna osobina, ali se na njegov razvoj može utjecati. (Banjan-Baketić 2010)

Predverbalno razdoblje

Predverbalno razdoblje prethodi razdoblju prvog spajanja riječi i traje od rođenja do 12 mjeseci. Prvi glasovi novorođenčadi odražavaju se u vidu krika, plača i refleksnog glasanja. Možemo primijetiti spontanu dominaciju glasova koji su slični samoglasnicima. U 2. mjesecu početni krik se mijenja i prati stanje bebe, odnosno intonacijom daje do znanja je li gladna, žedna, mokra i sl. Tu se pojavljuje i prvo gukanje kao osjećaj zadovoljstva. Nakon 5. mjeseca dijete sve više brblja i producira niz slogova uz kontrolu sluha (bababa, mamama..) što je vrlo važno jer se na temelju toga gradi govor. Uz socijalni poticaj dijete često brblja pokušavajući privući pažnju

odraslih, a pred kraj prve godine slogovanje postaje sve više nalik materinskom jeziku (bu-bu, du-da).

Razvoj govora od prve do šeste godine

Tablica 1. : Dob pojave ispravnog izgovora glasova (u godinama)

1 – 2	2 – 3	3,5 – 4,5	4,5 – 5
A, O, E, P, B	I, U, F, V, T, D, N, NJ, M, K, G, H, J	S, Z, C, Š, Ž, L, LJ	Č, Ć, DŽ, Đ, R

(Posokhova 1999:24)

Promatrajući tablicu, dobivamo temeljnu ideju o glavnim zakonitostima tog razvoja od prve do pete, odnosno šeste godine.

„Do treće godine djeca obično ispravno izgovaraju sve samoglasnike i oko 10 suglasnika. Ostale glasove izostavljaju ili ih zamjenjuju drugim postojećim glasovima ili ih izgovaraju umekšano. Nakon treće godine glasovi se postupno „čiste“ i u četvrtoj i petoj izgovaraju se čisto i ispravno. Dakle, dijete staro pet i pol – šest godina mora posve ispravno izgovarati sve glasove.“ (Posokhova 1999: 23)

Predverbalno razdoblje je jako važno za razvoj kasnijeg jezika, priprema se glasovna baza govora i razumijevanje te se na temelju toga pojavljuju i prve smislene riječi. Nakon druge godine izgovor glasova postaje sve razumljiviji i jasniji što znači da se i dječji rječnik veoma obogaćuje i samim time govor postaje gramatički ispravan. Kao što smo već spomenuli do kraja treće godine dijete ispravno izgovara sve samoglasnike i oko 10 suglasnika dok u izgovoru postoji još mnogo grešaka. Dosta često u riječima ispušta suglasnike koji su teži za izgovor, zamjenjuje ih ili izgovara iskrivljeno.

Slijedi period u kojem dijete pokazuje veliki interes za komunikaciju i nastupa nagli govorni razvoj. Već s tri godine počinje primjećivati pogreške u riječima drugih, a koje ono pravilno čuje i govori. Osim teškoća u izgovoru pojedinih glasova, djeca mogu imati teškoće u izgovoru pojedinih riječi što se smatra normalnim u dobi od četiri – četiri i pol godine. U petoj godini govor postaje sve više razumljiv, dijete razumije duže i

složene rečenice i na taj način postaje u pravom smislu sredstvo za komunikaciju s djecom i odraslima.

Različiti faktori utječu na razvoj djetetovog govora. Oni mogu biti unutarnji (nalaze se u samom djetetu) i vanjski faktori.

7.1.1. Unutarnji faktori

Unutarnji faktori nalaze se u samom djetetu, tj. riječ je o utjecaju sluha, vida, inteligencije i općeg psihofizičkog stanja djeteta na razvoj govora.

Razna istraživanja ukazuju kako su rječnik i usvajanje gramatičke strukture u direktnoj vezi s načinom života i odgojem, te da su zbog toga individualne varijacije u ovom slučaju veće nego u bilo kojem djelu psihičkog razvoja.

Zdravlje je osnova za život. Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji, zdravlje je stanje potpunog fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja. Bolesno i bojažljivo dijete, slabo uhranjeno i slabo razvijeno ima slabu podlogu za razvoj općenito, što uključuje i razvoj govora. Posebno je važno stanje govornih organa (usta, zubi, jezik, glasnice, pluća, ošit). Nerazvijeni, nedovoljno razvijeni i bolesni govorni organi predstavljaju organske uzroke zaostajanja u razvoju govora.

Sluh je vrlo važan faktor za govor djeteta i odraslih, jer govor se uči slušanjem govora. Djeca koja ne čuju ostaju bez govora ako se s njima posebno ne radi, a djeca koja slabo čuju imaju i slabije razvijen govor.

Utjecaj inteligencije i dječjih mentalnih sposobnosti važne su za razvoj govora. Dijete koje je manje inteligentno obično kasnije i progovori, a isto je tako i s djecom koja imaju mentalne poteškoće.

Spol djeteta ima različite utjecaje na pojavu i razvoj govora. Djevojčice obično ranije progovore od dječaka, bolje vladaju artikulacijom i drugim strukturama govora. Dječaci obično zaostaju u govoru u odnosu na djevojčice istog uzrasta, a govorni defekti se češće javljaju kod njih nego kod djevojčica.

Vid djeteta je u uskoj vezi sa njegovim govorom. Za dobar razvoj govora treba vježbati i vid djeteta, promatranje i zapažanje. Trebalo bi bilježiti podatke o stanju djetetova

vida, pa ovisno o stupnju i vrsti oštećenja poduzeti sve potrebne mjere i postaviti se na adekvatan način u radu na razvoju govora sa slabovidnom djecom. Mnogo toga se ne bi moglo uspješno raditi na razvoju govora ako dijete ne vidi ili ako ima slab vid. Moramo napomenuti i daltonizam, koji je brojniji kod dječaka nego kod djevojčica.

7.1.2. Vanjski faktori

Bez utjecaja socijalne sredine govor se neće razviti. Socijalna sredina u predškolskom odgoju uvijek je prisutna.

Primarni utjecaj počinje obiteljskom sredinom. „Najvažniji faktori sredine u razvijanju dječjeg govora jesu porodica i predškolska ustanova. U najranijem uzrastu dijete je u obiteljskoj sredini. S obzirom da je dijete ono koje uči, odrasli iz porodice različitim stimulansima i tehnikama potiču njegov govorni razvoj.“ (Mitrović, D. 1986:124) Utjecaj majke je osnovni uvjet razvoja govora, pa onda i ostalih članova obitelji. Odmah poslije djetetova rođenja majka pokušava privući pažnju djeteta na sebe, uspostavlja interakciju koja je gotovo uvijek popraćena posebnim emocionalnim stanjem majke. Te karakteristične interakcije odvijaju se najčešće u obliku gledanja oči u oči, uzajamnog smješkavanja i sl. Majka potiče, održava i razvija uzajamnu aktivnost. Stalna interpretacija dječjih signala ima jednu od važnih uloga u razvoju govora. Majka uspostavlja vrlo jednostavne govorne konstrukcije koje su djetetu razumljive. Obično se služi mimikom i pokretom.

Ovaj primarni utjecaj sredine na govor djece proteže se na utjecaj djetetovih prijatelja i grupa za igru, a završava utjecajem dječjeg vrtića, a kasnije i škole.

Bilingvizam također utječe na razvoj djetetovog govora. Postoje obitelji u kojima je materinski jezik jedan, a dijete uči govor šire sredine u kojoj živi. Tu može doći do poteškoća u razvoju govora. „Ako je moguće, možda bi bilo najbolje da dijete istovremeno ne počinje usvajati dva jezika, već mu treba omogućiti da najprije stvori bazu govora na osnovnom, materinjem jeziku. Praćenjem razvoja njegovog govora na materinjem jeziku omogućit će nam da odredimo vrijeme pogodno za uvođenje drugog jezika.“ (URL: <http://www.edukacija.hr/tecaj/bilingvizam/1314/> preuzeto 18. ožujka 2016.) Najbolje je da dijete prvo savlada svoj materinski jezik pa onda strani, ali postoje također situacije kada dijete mora paralelno učiti materinski i strani jezik. Ono treba što

bolje ovladati materinskim jezikom, što može predstavljati problem za dijete koje živi u sredini u kojoj se ne govori njegovim materinskim jezikom.

Da bi dijete kvalitetno razvijalo svoj govor, socijalna sredina mora biti pozitivno okruženje koje će mu nuditi mnoge prilike da razvija i usavršava svoj govor, nudeći mu dobre govorne uzore i ne sputavajući njegov govorni razvoj. Upravo takvu vrstu okruženja potrebno je osigurati već u dječjem vrtiću.

7.2. Osnovni govorni elementi

Govor ima važnu ulogu i veliki značaj za cjelokupni život i razvoj dječje ličnosti. Govor se uči kao i sve drugo u životu i može se bez poteškoća naučiti ako se dijete normalno psihofizički razvija i ako živi u takvoj sredini da ga može, paralelno svom rastu i razvoju, učiti i njime ovladati. Dijete će samo pod pretpostavkom da postoje prethodno navedeni razlozi naučiti govoriti i bez posebnog rada na tome.

Do polaska u školu dijete bi trebalo biti osposobljeno za primanje, razumijevanje i odgovaranje na poruke, odnosno da govorom može izražavati svoje potrebe, misli i osjećaje.

Govor je sastavljen od glasova. Kada se oni nalaze jedan do drugoga, ti glasovi čine riječi koje se udružuju i stvaraju rečenice. Glasovima se zovu zvukovi koji su standardni za određeni jezik. Kada se govori, služi se određenim glasovima koji su prihvaćeni kao pravovaljani komunikacijski glasovi. Neki govorni glasovi koji se izgovaraju nisu glasovi u drugim jezicima, a neki glasovi iz drugih jezika nisu prisutni u našem jeziku i smatraju se nepravilnim izgovorom. Razlike u izgovoru koje su važne u jednom jeziku mogu biti nevažne u drugom. U govorno-jezičnom razvoju djecu treba učiti izgovarati glasove od kojih se sastoji njihov materinski jezik.

Glas, riječ i rečenica osnovni su elementi govora.

Glas kao jedan od osnovnih elemenata govora predstavlja osnovno izražajno sredstvo. To je polazna osnova u govoru kao sredstvu komunikacije pa kod djece razvijamo osobine dobrog glasa (pravilna artikulacija, glasnost, zvučnost, jačinu, visinu glasa i sl.).

Riječ dolazi poslije glasa. Ako glasovi ne budu osmišljeni u riječi, onda je to nerazumljivo ispuštanje glasova bez smisla i značenja.

Riječ ima veliki značaj i jedan je od osnovnih elemenata govora kao sredstva komunikacije. Prateći je element svakog oblika dječje aktivnosti od trenutka kada ono progovori pa je upravo zbog toga posvećena velika pažnja značenju i upotrebi riječi, kao i bogaćenju dječjeg rječnika.

Osim riječi, i rečenica se javlja kao jedan od osnovnih elemenata govora kao sredstva komunikacije. Djetetu je potrebno određeno razdoblje da od riječi uspostavi višu jedinicu, rečenicu. Bogaćenjem rječnika, bogati se i razvija rečenica. Rečenična struktura u dječjem govoru ključ je za razumijevanje strukture dječjeg mišljenja.

Svaka vrsta riječi ima svoju funkciju u govoru. Rečenice kao iskazi imaju različita značenja (izjavne, upitne...), dok svaki dio rečenice ima svoju funkciju (subjekt, predikat...).

Govor je prvi verbalni način komunikacije djeteta s okolinom. (Škarić 1991.)

8. Istraživanje utjecaja čakavskoga narječja na razvoj govora predškolske djece u vrtiću

Istraživanje je provedeno u Dječjem vrtiću „Vladimir Nazor“ u Kastvu, Dječjem vrtiću Matulji i njegovom izdvojenom objektu Brešca u kojima su i anketirane odgojiteljice mješovitih skupina kako bi se dobio što bolji uvid u skupinu u kojoj je istraživanje provedeno.

CILJ: Ispitati utjecaj čakavskoga narječja na razvoj govora predškolske djece u vrtiću

PROBLEM: Utvrditi odstupanja u govoru predškolske djece čakavskoga narječja od standardnoga jezika.

HIPOTEZE:

1. Pretpostavlja se odstupanje u govoru standardnoga jezika kod djece predškolske dobi zbog utjecaja mjesnih govora i dijalekata.
2. Pretpostavlja se češće korištenje dijalektizama kod djece predškolske dobi koji su govornici čakavskoga dijalekta

METODA:

Ispitanici: Djeca predškolske dobi od 4 do 7 godina (79 ispitanika).

Pribor:

- Slikovnica - Sunčana Škrinjarić: „Plesna haljina žutog maslačka“
- Pjesma - Drago Gervais: „Morčić“
- Anketa za odgojitelje
- Pisaćí pribor

Postupak: Dolaskom u sobu svi smo zajedno sjeli u krug i kratko se upoznali. Djeci (2 grupe) je pročitana slikovnica autorice Sunčane Škrinjarić: „Plesna haljina žutog maslačka“, te pjesma Drage Gervaisa: „Morčić“ (3 grupe). Nakon pročitanih tekstova uslijedila je interakcija s djecom na standardnom jeziku postavljanjem pitanja usko vezanih uz temu. Neki od primjera postavljenih pitanja i dječjih odgovora nalaze se u prilogu rada.

U grupi su se za svako dijete, dijalogom i prepričavanjem o istima, bilježile riječi, a zatim se promotrilo i karakteriziraju li dječji govor neke od značajki čakavskog-ekavskog dijalekta, odnosno odstupanja od standardnoga hrvatskog jezika te eventualni poremećaji u govoru. Osim toga, za bolji uvid u stupanj razvijenosti govora skupine, odgojitelji/ce su ispunile anketu.

Mjesto provedbe:

- Dječji vrtić „Vladimir Nazor“, Kastav
- Dječji vrtić Matulji
- Dječji vrtić Brešca

Vremenski period: Provedeno istraživanje u oba vrtića trajalo je četiri dana. Pojedinačno istraživanje u svakom od vrtića trajalo je oko dva sata.

Zaštita identiteta: Za provođenje ovog istraživanja nije bilo potrebno bilježiti identitete ispitanika.

Uloga djece u istraživanju: Prema prethodno pročitanoj slikovnici i pjesmi, dijalogom i prepričavanjem događaja bilježe se eventualna odstupanja od standardnoga jezika u dječjem govoru.

ANKETA ZA ODGOJITELJE

(Dječji vrtić „Vladimir Nazor“, Kastav, Dječji vrtić Matulji, Dječji vrtić Brešca)

Dob skupine:

- a) 4 godine **x 9**
- b) 5 godina **x 12**
- c) 6 godina **x 40**
- d) 7 godina **x 18**

Spol djeteta:

Ž **x 37** M **x 42**

Dijete živi:

- a) Od rođenja na području gdje se nalazi vrtić **x 78**
- b) Doselilo je iz drugog grada **x 1, Zadar**
- c) Doselilo je iz druge države **x 0**

Govori li dijete čakavskim narječjem?

- a) Da **x 15**
- b) Ne **x 58**
- c) Povremeno **x 6**

Jesu li djeca iz skupine upisana u čakavsku radionicu?

- a) Da **x 37**
- b) Ne **x 42**

Dijete:

- a) Pravilno izgovara sve glasove **x 68**
- b) Tapa **x 0**
- c) Muca **x 0**
- d) Neke glasove ne izgovara ili ih izgovara nepravilno **x 11**
- e) Uključeno je u logopedski tretman **x 2**

Dijete:

- a) Ne govori, ali razumije govor odraslih x 0
- b) Koristi kraće rečenice x 0
- c) Koristi složene rečenice x 79

Rasprava:

Cilj istraživanja bio je ispitati utjecaj čakavskoga narječja na razvoj govora predškolske djece u vrtiću. Problem se odnosio na utvrđivanje odstupanja u govoru predškolske djece čakavskoga narječja od standardnoga jezika. Postavljene su dvije hipoteze u kojima se pretpostavlja odstupanje u govoru standardnoga jezika kod djece predškolske dobi zbog utjecaja mjesnih govora i dijalekata, te češće korištenje dijalektizama kod djece predškolske dobi koji su govornici čakavskoga dijalekta. Većina ispitanika je aktivno sudjelovala u raspravi, a samo kod nekolicine je bio potreban poticaj. Ispitanici koji su sudjelovali u istraživanju na temu priče Sunčane Škrinjarić „Plesna haljina žutog maslačka“ većinom su odgovarala standardnim jezikom i bez vidljivih utjecaja mjesnog dijalekta. Kod samo jednog ispitanika (dječak 7 god.) rezultat je bio zamjena, riječi *cvijet* riječju *rožica*. Djeca kod kojih je zabilježen poremećaj u govoru također u izgovoru pravilno upotrebljavaju riječi i rečenice na standardnom jeziku. Valja napomenuti da ispitanici ovog istraživanja nisu izvorni čakavski govornici ili ga koriste povremeno na poticaj. Nakon odrađenog istraživanja prisustvovala sam i na čakavskoj radionici u Dječjem vrtiću „Vladimir Nazor“ u grupi od 24 djece u kojoj niti jedan nije izvorni čakavski govornik. Ispitanici ne komuniciraju spontano na dijalektu već jednom tjedno usvajaju nekoliko pojmova iz čakavskoga narječja na realnim primjerima i radionicama.

Drugo istraživanje provedeno je na temu pjesme Drage Gervaisa „Morčić“ s ispitanicima koji su većinom izvorni čakavski govornici. Ispitanici spontano razgovaraju na dijalektu međusobno i u interakciji s odgojiteljicama. Primjeri odgovora nalaze se u prilogu rada.

Zaključak istraživanja

Slijedom dobivenih rezultata hipoteze su potvrđene.

U istraživanju provedenom na djelu Sunčane Škrinjarić „Plesna haljina žutog maslačka“ ispitanici ne koriste samoinicijativno čakavsko narječje u razgovoru, već samo na poticaj. Uočena je činjenica da čakavskoj radionici u Dječjem vrtiću „Vladimir Nator“ prisustvuju djeca kojima čakavski dijalekt nije materinski te se kod te djece ne može očekivati spontana uporaba čakavizama jer oni dijalekt uče. Slabo odstupanje od standardnoga jezika možemo pripisati novim društvenim promjenama. Naime, na području Kastva i Matulja sve je manje izvornih čakavskih govornika koji svoj dijalekt prakticiraju, a sve više doseljenog stanovništva kojima je ovaj autohtoni dijalekt kao strani jezik koji trebaju učiti. S obzirom na to da nisu izvorni čakavski govornici, zbog nepoznatog leksika moraju zasebno usvajati pojmove. Slijedom navedenog, dolazimo do zaključka da djeca ne koriste čakavski dijalekt spontano u vrtićkom okruženju, već samo ako situacija to od njih traži.

U istraživanju provedenom na pjesmi Drage Gervaisa „Morčić“ ispitanici koriste samoinicijativno čakavsko narječje u razgovoru. Uočeno je korištenje priloga *zač* („A zač je ukráo meso?“), veznika *aš* („Zato aš je bil lačan.“), ekavski refleks jata (*pobegal, smešna*), upotreba fonema /ć/, fonetsku neutralizaciju *m* u *n* (*iman*) te zadržavanje krajnjeg slogovnog /l/ (*preskočil, ukral*). Primjeri navedenih jezičnih značajki u odgovorima ispitanika nalaze se u prilogu rada.

Temeljem navedenog možemo zaključiti da ispitanici koji nisu izvorni čakavski govornici dijalekt ne koriste spontano, dok oni ispitanici koji su izvorni čakavski govornici spontano koriste dijalekt u interakciji.

9. Zaključak

Cilj ovog završnog rada bio je ispitati utjecaj čakavskog narječja na razvoj govora predškolske djece u vrtiću. U završnom radu obrađeno je nekoliko cjelina: standardni jezik, čakavsko narječje te neke pretpostavke razvoja govora kod djece predškolske dobi.

Hrvatski standardni jezik je općekomunikacijsko sredstvo bez obzira na prostornu udaljenost ili dijalektnu pripadnost. Čakavsko narječje je jedno od triju narječja hrvatskoga jezika. Nekada je zauzimalo puno veće područje od današnjeg, sve do prodora Turaka u 14. stoljeću kada se područje štokavskog narječja proširilo, a čakavsko i kajkavsko područje smanjilo.

S obzirom na to da se istraživanje provodilo na području Matulja, Kastva i Brešca u radu su posebno obrađeni mjesni govori tog područja koje pripada čakavskom ekavskom dijalektu, jednom od četiriju dijalekta s obzirom na refleks jata.

Govor je bogat, složen i prilagodljiv sustav sastavljen od glasova, riječi, znakova i rečenica u cilju iskazivanja misli, stvaranja odnosa i razumijevanja drugih ljudi. Na vrijeme treba utjecati na djetetov razvoj govora, a posebno u predškolsko doba kada dijete usvaja osnove komunikacije koje će mu koristiti cijeli život. Djetetovim odrastanjem govor postaje njegovo osnovno komunikacijsko sredstvo. Što su djetetove govorne sposobnosti razvijenije i kvalitetnije, to će ono bolje moći izraziti svoje osjećaje, objašnjavati ideje i misli, slijediti svoje interese, zastupati sebe i svoje stavove, pomagati drugima te stvarati uspješnije odnose s drugima.

U tom smislu je poznavanje drugog jezičnog sustava, osim standarda poželjna značajka u leksičkom (jezičnom), intelektualnom i socioemocionalnom razvoju djeteta jer već u najranijoj dobi dijete uočava različitost jezičnog izražavanja, postojanje različitih jezičnih funkcija te se priprema za upoznavanje specifičnosti jezičnih funkcija kojima će ovladati u daljnjem jezičnom razvoju.

Provedenim istraživanjem kojem je cilj bio ispitati utjecaj čakavskog narječja u razvoju govora predškolske djece u vrtiću, pretpostavljene su hipoteze potvrđene. U razgovoru s ispitanicima koji nisu izvorni čakavski govornici nije uočeno spontano odstupanje od standardnoga hrvatskog jezika. Izdvojena su tek dva primjera odstupanja i to u riječi *rožica* te neprovođenje sibilizacije u riječi *maslački*. Ispitanici na radionici čakavskog postepeno usvajaju dijalektizme i tako bogate svoj rječnik te uče o kulturi mjesta u

kojem. Ispitanici koji su izvorni čakavski govornici koriste dijalekt spontano u interakciji što potvrđuju primjeri navedeni u prilogu.

10. Literatura

- Babić, N. (1996). *Razvojna psihologija 1. – psihologija predškolskog djeteta*. Sarajevo: Pedagoška akademija
- Brozović, D. (1970). *Standardni jezik*. Zagreb: Matica Hrvatska
- Brozović, D. (1988). *Čakavsko narječje*. Zagreb
- Damjanović, S. (2005). *Staroslavenski jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada
- Lukežić, I. (1998). *Govori Klane i Studene*. Crikvenica: Libellus
- Mitrović, D. (1986.). *Predškolska pedagogija*. Sarajevo: Svjetlost
- Moguš, M. (1977). *Čakavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga
- Munić, D. (1996). *Matulji od prvih tragova života do imena naselja u Liburnijske teme: Matulji*. Matulji: Zbornici čakavskog sabora
- Posokhova, I. (1999). *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece – priručnik za roditelje*. Zagreb: Hermes izdavaštvo
- Posokhova, I (2010). *200 logopedskih igara*. Zagreb: Planet Zoe
- Ramić, D. (2014). *Uloga predškolske ustanove u razvoju govora kod djece – stručni rad*. Zbornik radova Islamskog pedagoškog fakulteta u Zenici br. 14, 141 – 149.
- Smiljanić-Čolanović, V., Čolanović, I. (1996). *Dječja psihologija*. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije
- Starc, B., Čudina-Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B. i Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden market.
- Stevanović, M. (2003). *Predškolska pedagogija*. Rijeka : Andromeda
- Škarić, I. *Fonetika hrvatskoga književnog jezika*. U: Babić, S., Brozović, D., Moguš, M., Pavešić, S., Škarić, I., Težak, S., Katičić, R (1991). *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Globus
- Vranić, S. (2005.) *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*. Rijeka: Biblioteka časopisa Fluminensia

Internetski izvori:

Banjan-Baketić (2010.) - (<http://logotherapia.hr/dijagnostika-i-terapija/razvoj-jezika-i-govora/> preuzeto 18. ožujka 2016.)

<http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2501> (preuzeto 15. ožujka 2016.)

<http://kastav.hr/clanak/grad-kastav/2014/07/15/o-kastvu> (preuzeto 15. ožujka 2016.)

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29817> (preuzeto 15. ožujka 2016.)

<http://www.edukacija.hr/tecaj/bilingvizam/1314/> (preuzeto 18. ožujka 2016.)

11. Sažetak

Glavni cilj ovog rada bio je ispitati povezanost i utjecaj sredine u kojoj živi i odrasta na razvoj govora djece i njegovo izražavanje. U radu su navedene pretpostavke razvoja govora, značajke standardnog jezika i narječja hrvatskoga jezika, te značajke i geografsko određenje samog čakavskog narječja.

Završni rad „Utjecaj čakavskoga narječja na razvoj govora predškolske djece u vrtiću“ otvara pitanje utječe li i koliko čakavsko narječje na govor djece u vrtićima Kastav, Matulja i Brešca. Da bi se lakše odgovorilo na ovo pitanje, rad je koncipiran u dvije cjeline.

Prva cjelina odnosi se na teorijski pristup čakavskome narječju i govoru predškolske djece. Posebno se objašnjava pojam standardnog jezika, a s druge strane su istaknute značajke ekavskog dijalekta čakavskog narječja. Ekavski dijalekt opisan je trima statusno različitim jezičnim značajkama – one najvišeg razlikovnog ranga (alijeteti), nižeg razlikovnog ranga (alteriteti) te arealne jezične značajke. Govor kao temeljna ljudska osobina definiran je i obrađen u posebnom poglavlju.

Drugi se dio odnosi na provedeno istraživanje. Na temelju postavljenih hipoteza, provedenom anketom i interakcijom s djecom u dječjim vrtićima, pokušalo se dokazati postojanje čakavskog utjecaja na govor djece u području Kastva, Matulja i Brešca.

Summary

The main goal of this thesis was to question the connection between the environment in which we live and the influence of speech in children as well as their own expressions in a conversation. Hypothesis of the development of speech are shown throughout the whole thesis, as well as the features of the Croatian language and its dialects and features of the geographical placement of the Chakavian dialect.

My thesis "The influence of the Chakavian dialect in the development of speech of preschool children in kindergartens" opens up question if the Chakavian dialect does in fact influence speech in the preschool children of Kastav, Matulji and Brešca. Just so it would be easier to answer the thesis is put into two wholes.

The first whole is based on the theoretical approach in the dialect of chakavian and the speech of preschool children. It explains themes from the standard Croatian language and its dialects and on the other side emphasis is put on the dialect of chakavian especially its subdialect named the dialect of ekavian. This subdialect is defined by the help of three language features - the ones from the highest ranges of diversity, the ones from the lowest ranges of diversity and the ones from the areal language features. Speech as one of the fundamental human traits is defined and processed in a number of wholes of the thesis. The second part is based on field research. It consists of the hypothesis, using polls and interaction with children in kindergartens and based on the results we tried to prove existence of chakavian influence in the speech of preschool children in the field of Kastav, Matulji and Brešca.

PRILOZI

PRILOG 1.

Sunčana Škrinjarić: „Plesna haljina žutog maslačka“

Primjeri pitanja:

„Volite li cvijeće?“

„Koji vam je najljepši cvijet?“

„Znate li kako izgleda maslačak?“

„Da li vam se svidjela priča?“

„Što vam se najviše svidjelo u priči?“

„Tko je maslačku pomogao?“

„Što je pauk napravio za maslačka?“

Primjeri odgovora:

„Ja najviše volim ljubičice i ruže.“

„Teta, meni je ovo najbolja priča na svijetu.“

„Kada puhnemo u maslačak onda on odleti i kada to padne na pod dođu novi **maslački**.“

„Meni je ipak najdraža **rožica** maslačak.“

„Najviše mi se sviđa što je maslačak dobio svoju haljinu i otišao na ples“

„Maslačku je pomogao pauk. On mu je zašio haljinu za ples.“

PRILOG 2.

Drago Gervais: „Morčić“

Primjeri pitanja:

„Volite li životinje?“

„Imate li kućnog ljubimca?“

„Jeste li razumjeli pjesmu?“

„Da li vam se svidjela?“

„Što je Morčić napravio?“

„Kamo je Morčić na kraju išao?“

Primjeri odgovora:

„Moja **nona** ima koze pa onda **delamo mleko.**“

„Ja **iman** mačku i **pasa.**“

„Ova pjesma mi je **smešna.**“

„On je **ukral** meso **none** pa je ona bila **jadna** na njega.“

„A **zač** je ukrao meso?“

„Zato **aš** je **bil lačan.**“

„**Pokla** je **pobegal** **ća** kod druge mačke.“

„Šta je ono **preskočil?**“

„**None** je meso **ukral** i **pobegal.**“

„**Šal** je kod mačke.“

„Ja **iman dve** mačke.“

„Najbolje mi je kad je mačka **pobegla none** i **pojila** meso.“